

A szavak Noé-bárcája

Kodolányi Gyula:
Járj, merre tetszik
Magyar Szemle
Könyvek – Nap Kiadó,
2012.

Az évfordulók mindig lehetőséget kínálnak egy adott életmű értékeléséhez, átfogó elemzéséhez, és egy válogatott kötet megjelentetéséhez. Kodolányi Gyula költő, műfordító, irodalomtörténész idén ünnepelte hetvenedik születésnapját. Erre az alkalomra jelent meg a Nap Kiadó és a Magyar Szemle közös gondozásában a *Járj, merre tetszik* című verseskötete, amely az alcím szerint új és válogatott verseket tartalmaz az 1971 és 2011 közötti időszakból.

A keménykötésű, tizennégy nagyobb egységből álló kötet borítóját Katona Szabó Erzsébet *A kert, a tó, a tenger és a szél szüntelen* (2005) bőrkollázsának felhasználásával Bárd Johanna tervezte. A kékes, zöldes, barnás színekkel tört borító hangulatában nagyon jól illeszkedik Kodolányi tengereken, óceánon átívelő intellektuális lírájához, amely akár a szerző hatalmas szellemi műveltségének, műfaji sokszínűségének lenyomata is lehetne.

Nemcsak erre a kötetre, hanem Kodolányi egész életművére is jellemző az a nagy nyelvi lelemény, ahogy szinte valamennyi műfajban kipróbálja magát. Ír szabadverset, kötött formájú és prózaverset, haikut és szonettet. A dolog különlegességét azonban mégsem önmagában ez a bátor formai kísérletezés adja, hanem az, ahogy ezeket saját maga a műveiben mintegy meg is magyarázza. Prózaversének tárgya a prózavers formája! „A prózaversben a hangok tánca bonyolultabb formát rajzol: benne a láb mozdulata, a kéz, a szem nézése, az emlék moccanása és a gondolatlan gondolatoké. Az összeférhetetlen és a megfoghatatlan” – írja a *Traktátus a rímről* című prózaversében.

Érezhető élvezettel kísérletezik a formákkal, amely komoly játékká formálódik keze alatt. A *Négy változat egy Robert Creeley-versre* például egészen különleges próbálkozás. Először közli az eredeti angol verset, amelyet aztán saját négy fordítása követ. Csakhogy a fordítások közül kizárólag az elsőt tekinthetjük „igazi” fordításnak, ahogy általában a fordításokat érteni szoktuk, a másik három a tartalmi hűség helyett inkább hangzásbeli azonosságra törekszik. „Velük azt próbáltam átfordítani magyarra, amit általában elhagyunk: ráhúzni a magyarra az idegen nyelv hangzását,

szerkezetét, egész világát. [...] Módszerem az volt, hogy – alkalmasan tompult állapotban – »magyaruk« olvastam az amerikai verset, mint aki nem ismeri az ejtés szabályait és nem tudja a szavak értelmét.” – írja Kodolányi a *Jegyzetben*. Ettől aztán egészen különleges vállalkozás kerekedik ki belőle: tartalmilag egymást teljesen zabolátlanul követő szavak, váratlan események és emelkedések produkáló dikció, s egészen furcsa lejtésű sorok. Csak érdekességképpen hallgassuk meg az első sorokat! Az eredeti angol: „The wetness of that street, the light”, majd a három hangzásbeli azonosságra törekvő fordítás első sorai: „Eretnek, óvd a hírt, de állj” (*Július 14.*), „Nevethetsz, hogy a ferde lányt” (*Július 15.*) és végül: „Nyelvek horgas ketrecben láng” (*Július 16.*)

Egy vele készült interjúban Kodolányi Gyula elárulta, hogy a versben számára a hangzás a legfontosabb. Mint mondta, minden költőnek megvan a saját hangja. Az ő verseinek jellegzetes magyar hanglejtése van, és ez az, ami nemzetivé teszi ezt a költészetet még akkor is, ha verseiben az angol és amerikai költészet hatása is tetten érhető.

A formai sokszínűségnek azonban létezik Kodolányinál egy közös nevezője is, ez pedig filozofikus érdeklődése a lét iránt, amely tartalmi egységbe kovácsolja költői világát. Bármilyen módszert is alkalmaz, mindig ugyanazt a már-már egzisztencialista témakeresést érezzük mögötte.

A *Járj, merre tetszik* kötet érdekessége, hogy nem az ilyen köteteknél megszokott kronologikus sorrendben válogat. A könyv elejére kerültek az újabb versek, s csak ezek után következnek a régebbi kötetekből kiemelt maradandó alkotások.

Az újabb művek első nagyobb egysége az *Üzenetek W. Sh.-től* címet viseli. Ez tulajdonképpen huszonöt olyan, 2007 és 2011 között készült szonettet tartalmaz, amelyeket a költő Shakespeare szonettjeinek egy-egy sorát felhasználva írt meg. Az adott Shakespeare-szonettek utalnak az angol címek után zárójelben szereplő számok és a versbeszédben rendre előforduló és kurzívval szedett eredeti, angol nyelvű Shakespeare-sorok is. Kabdebó Lórántnak a *Magyar Nemzet* hasábjain megjelent

elemzése szerint Kodolányi „az értelmező pontosság szintjén alkalmazza versében a fordítás mesterségét, és oda idézi az eredeti angol szöveget is. Shakespeare szonettjeit és saját szövegeit szét is választja, össze is fonja”. Ettől lesznek versei olyanok, mint „szövegekből szőtt szönyegek”.

A szonettek közül kifejezetten érdekesek a *Ne gyászolj már* és az *Emlékezz* címmel ellátott ikerversek, amelyeknek ugyanaz, jelen esetben a 71-es Shakespeare-szonett volt az ihletőjük. A dupla oldalra szedett versek különlegességét az adja, hogy kezdő soraik teljesen megegyeznek, végkicsengésük azonban ellentétes előjelű: „ne emlékezz” (*Ne gyászolj már*), illetőleg „Emlékezz!” (*Emlékezz*).

A 81-es számozású szonettől kezdve Kodolányi rákap erre a módszerre, s nyolc további olyan szonettet ír, amelyek a fentihez hasonlóan egy-egy párt alkotnak. Ezt a versek közötti kapcsolatot tetézi még azzal is, hogy az egyes szonettek befejező sorai egyben a következő vers kezdő sorai is lesznek. Ezáltal ez a nyolc szonett, mint valami hosszú szonettkígyó húzódik végig az oldalakon. A kötetet végiglapozva felfedezhetjük, hogy ez a különleges, versek közötti enjambement Kodolányi egyik kedvelt módszere, amelyet már évtizedek óta alkalmaz.

Teljesen kilóg a sorból az 51-es számú *Szárnysebesen, mozdulatlanul* címet viselő költemény, amely a szokványos tizennégy soros szonettformától eltérően mindössze tizenhárom sorból áll. Elsőre talán azt gondolnánk, hogy valami költői figyelmenlenség, esetleg tördelési baki következménye ez a furcsaság, ha azonban alaposan szemügyre vesszük, felfedezhetjük, hogy nem erről van szó. Ez a szonett ugyanis nemcsak ebben tér el a társaitól, hanem abban is, hogy azok túlnyomó többségükben kijelentő módban készültek, ez pedig kérdő mondatok sokaságából tevődik össze. Kilenc kérdés követi egymást a versben, amelyek véleményünk szerint az egész kötetet végigvonuló létbizonytalanságot, az ittlét és az elmúlás közötti ingadozásból fakadó kiszolgáltatottságot, a befejezetlenséget jelképezik. Erre a befejezetlenségre utalhat a költemény utolsó sorának két kérdése és a csonka, tizenhárom soros megoldás is: „Szökkenünk? Szövik még nekünk a véget?” (*Szárnysebesen, mozdulatlanul*).

A lét és a nemlét, a vágy és a félelem közötti egyensúlyozás kérdéskörét a kötet további ciklusai-
ban és az egész életműben is központi témának érezzük. Az 1981 és 1987 közötti versek fölött álló idé-

zet szerint Kodolányi egyenesen a „létezés-szakmában” dolgozik. Ennek jeleit láthatjuk a *Versek 2002-2006* egyes soraiban is: „Megmerülni a létezésben, de mindig felette is maradni biztosan.” (*Benne és kívülre*), illetőleg „Volt és lesz szálló foszlányai: ez vagyok.” (*Ily kusza*). Ugyancsak erre utal a költő az *Ami majd elhangzik* ciklus majd minden versében is. „Ötvenen túl, nyári éjen neszre riadsz. / Gyomrodból a hideg testedben szétoson. / Kegyes, kegyetlen sor-sodtól még mennyit kapsz? / Tűnődsz, számolgatsz, az éveket számolod.” (*Régi költő üzen a széllel*)

Az sem véletlen, hogy a kötetet záró, *Sejtelmek* címet viselő, 1998 és 2001 között készült prózaversek utolsó darabjában ezt a léttől való búcsúzást és maradást feszegeti: „A világtól lassan búcsúzóban, visszaszeretek a világba személytelen szenvedélyel” (*Ami nem az enyém*).

E lét és nemlét két világa közötti átmenet ábrázolására visszatérő rendszerességgel használja a „mozgólépcső” motívumot, amellyel a *Táncban a sötéttel* ciklus versei szerint hol emelkedünk, hol süllyedünk a halál megértésének, elfogadásának szintjei között. „Felszállunk, süllyedünk. A mozgólépcsőn ma is / alá kell merülni a szenvedés-tárnába, / vár a becsukott arcok metró-alvilága.” (*IV.*), vagy máshol „Hogyan történt? Hullám volnék, vagy hullámlovas? / Kormányos vagyok-e, vagy szédülő utas? / Én lépek a dübörgő mozgólépcsőre? / Vándor vagyok-e, vagy az út le- s felfele?” (*V.*)

Kodolányi Gyula egy alkalommal azt nyilatkozta, hogy a költő, amikor ír, médiummá válik. Minden egyes sora üzenetet közvetít, s ezért óriási a felelőssége. Nem mellékes tehát, hogy nála a leleményes ábrázolóképeséghez politikai tisztánlátás, megbízható morális tartás és lényeglátó költői attitűd párosul. Persze erős vágy él benne, hogy jelet hagyjon „...Jelet // hagyni, az is hajt, persze. Hagyni magunk után / jelet valakinek, akiben majd kigyullad.” (*Ami fennmarad*), de főként nem maga miatt, hanem az utókor javára. Ennek a vágynak talán legadekvátabb kifejezése a kötet két Noah Webster-ciklusa, a *Noah Webster igaz élete* és a *Noah Webster naplójából*. Kodolányi a hetvenes évek második felében, amerikai ösztöndíjasként teremtette meg Noah Webster, XIX. századi szótárszerkesztő figuráját, aki mint újkori Noé menti „értelmező szótár bárkájába” a szavakat. Kabdebó írja, hogy Kodolányi alakja „a mellesbeszélések és hazugságok özönvize korában” pontos fogalmakba menti az elferdített igazságokat.

Nem nehéz felismernünk Noah Webster alakja mögött magát Kodolányi Gyulát, a költőt, aki verseiben az élő nyelv tisztaságát, a beszéd erkölcsét menti. „Az élő nyelv mindig a világ és a költő ölelkezése, birkózása, életre-halálra. Test és képzelet járja át egymást vérben, sárban, azúrban.” (*Győzelem*). A költőnek mint médiumnak tehát az a feladata, hogy a jövő nemzedékek számára megóvja a nyelvet a maga tisztaságában: „...ezért kell a Szótár, képteleníteni, egyértelművé tenni a szavakat.” (*Látogatás*)

Kodolányi Gyula számára a vers, a szó – mint látjuk –, minden egzisztencia alapja és betetőzése, saját lényének és létének értelme, a teremtés csúcsa. „Megszólaltam a teremtés nyolcadik / napján. A nyolcadikon, amikor / a létre visszanézünk. A vers napján,

/ az utolsón. Legvégül jön meg a szó” – írja az *E puszta ürességre* című versében. Egészen különleges jelentőséget tulajdonít a szavaknak, s a *Táncban a sötéttel* szonettjeiben magát egyenesen *Jelek halászá*nak nevezi. „Hallgatnék / inkább, jelek halásza, vízparton elülnék.” (*A szóból számúzve*). Mintha azonban nem lenne megelégedve saját eredményével, s a *Sejtelmekben* már úgy fogalmaz saját írásáról, hogy „Amit mondok, nem több, mint hasonlat. Igyekszem, keresem a szavakat.” (*I.*)

Ha azonban mi, a negyven év „halászatának” pillanatnyi eredményére, a *Járj, merre tetszik* című kötetre tekintünk, akkor csak azt kívánhatjuk a költőnek, hogy továbbra is hasonlóan jó fogása legyen.

Bartusz-Dobosi László

Feszület